

στόχο να μεταδοθεί η θαλερότητα και η υγεία της φύσης συμβολικά και στους ανθρώπους, στο πλαίσιο της συνειρμικής μαγικής σκέψης, που υπόκειται σε πολλά έθιμα της ελληνικής λαϊκής λατρείας. M.BAP.

Βιβλιογραφία:

Μέγας, Γ.Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας», *ΕΛΛΑ* 5 (1945-1949) 55-56. Ρήγας, Γ.Α., *Στιάθου λαϊκός πολιτισμός* 4, Θεσσαλονίκη 1970. Loukatos, D.S., *Religion populaire à Céphalonie*, Athens 1950. Πετρόπουλος, Δ. - Ανδρεάδης, Ε., *Η θρησκευτική ζωή στην περιφέρεια Ακσερά-Γκέλβερι*, Αθήνα 1970. Καραναστάσης, Ηρ., *Λαογραφικά της Κως*, Αθήνα 1980. Φραγκάκι, Ευ., *Συμβολή στα λαογραφικά της Κρήτης*, Αθήνα 1949. Νικήτας, Π., *Το λεσβιακό μινολόγιο*, Μυτιλήνη 1953. Λουκάτος, Δ.Σ., *Παοχαλινά και της άνοιξης*, Αθήνα 1980. Λουκάτος, Δ.Σ., *Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης*, Αθήνα 1985.

«Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης».

Ο χορός ψαλτών «Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» ιδρύθηκε το έτος 1983 από τον Γρηγόριο Στάθην. Υπάρχει ένα ενδιαφέρον κείμενο του καθηγητή Γρηγορίου Στάθην, ως ιδρυτική πράξη του χορού, όπου αιτιολογείται η κατ' εκείνη την εποχή ουσιαστική ανάγκη για την ίδρυση ενός νέου μουσικού-καλλιτεχνικού σχήματος, δια των επομένων «προοιμιακών σκέψεων»: «Η ψαλτική τέχνη, βυζαντινή και μεταβυζαντινή, είναι, αναμφισβήτητα, η εθνική μας μουσική έκφραση, στην τελειότερη της μορφή. Και επειδή υπηρετεί τις θρησκευτικές εκδηλώσεις των Ελλήνων σε δημόσιες συνάξεις αποτελεί πάγκοινο κληρονόμημα. Δεν είναι υπόθεση μονάχα των ψαλτών και των κληρικών, που βέβαια είναι οι φυσικοί φορείς, αλλά του καθένα πιστού, που βλέπει μέσα σ' αυτήν την μορφή τέχνης τις καταβολές του [...] Από εδώ ξεκινάει ο ζήλος και το χρέος για έρευνα αυτής της τέχνης και αυτής της παράδοσης, να φανερωθεί σε όλο της το πρωτόκοπο κάλλος, να ανασυρθούν οι απολυσσόμενοι εθνικοί μας μελωργοί και να ξανακουστούν τα διπλωμένα σε χειρόγραφα μελωρημάτα τους [...] Ωστόσο, πρέπει να λεχθεί πως την τελευταία εικοσαετία, υπάρχει μια ζύμωση γύρω από τα ψαλτικά πράγματα του τόπου μας, [που] πέρ' απ' τα θετικά της σημεία, [ενέχει και] πολλές αρνητικές και μάλιστα επιζήμιες πλευρές. [Απαραίτητη, λοιπόν, προβάλλει η] δημιουργία ενός μέτρου κρίσεως σε όλη αυτή τη ζύμωση, που ξεκινάει, κάποιες φορές, από αγαθές προθέσεις, αλλά δεν φτάνει στο στόχο και ξεστρατίζει με επικίνδυνες

επιπτώσεις. Αυτό το μέτρο κρίσεως ή το σημείο αναφοράς είναι η δημιουργία ενός Χορού Ψαλτών, που θα αναλάβει να φανερώσει τα επιστημονικά πορίσματα γύρω απ' τη Βυζαντινή Μουσική, και με σοβαρότητα κι υπευθυνότητα θα ερμηνεύσει τον μουσικό πλούτο της λατρείας μας, που μας κληρονόμησαν οι γενεές των πατέρων μας. Και χρειάζεται ζήλος και σοβαρότητα, γνώση και παρηγορία, που υπαγορεύονται απ' την επιστημονική κατάρτιση και την εθνική ευθύνη, για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτού του εγχειρήματος, που είναι η ορθή μουσική μας παράδοση και η προβολή της για να λειτουργεί οργανικά στη ζωή των νεοελλήνων. Ο Χορός των Ψαλτών θα είναι το όργανο. Στόχος είναι η μουσική-λατρευτική παιδαγωγία των νεοελλήνων, για μια απ' τις κυριότερες εκφράσεις που τους αφορούν: η μουσική έκφραση στην προσομιλία

Ο χορός «Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης»

τους με τον Θεό και τους αγίους του». Ο παραπάνω πρωτογενής προβληματισμός καθορίζει, ταυτόχρονα, τις καταστατικές αρχές και διαμορφώνει, συνεκδοχικά, τις βασικές επιδιώξεις και τους ουσιαστικούς σκοπούς του εν λόγω χορού ψαλτών: τα δεδομένα που εξαρχής περιγράφηκαν στο μνημονευθέν κείμενο της ιδρυτικής πράξης του χορού αποτελούν εφεξής και ως σήμερα τους «εστώτες φθόγγους», στα όρια των οποίων αναπτύχθηκε η όλη δραστηριότητα του συγκεκριμένου μουσικού σχήματος: «Φανέρωση σε δημόσιες συνάξεις και φωνογράφηση της ψαλτικής παράδοσης [...] της μιας και αδιαίρετης βυζαντινής και μεταβυζαντινής μελοποιίας της Ψαλτικής Τέχνης - Μουσική παιδαγωγία του τόπου μας [...] αναζήτηση και προβολή όλων των τύπων και των μορφών της λατρείας - Σπουδή της μορφολογίας της μουσικής έκφρασης της λατρείας [...] σε σειρά ανοικτών μαθημάτων».

Έτσι, ο χορός ψαλτών «Οι Μαΐστορες

της Ψαλτικής Τέχνης» είναι πλέον ένα γνωστό στον χώρο της βυζαντινής μουσικολογίας καλλιτεχνικό σχήμα, κύριοι σκοποί και επιδιώξεις του οποίου είναι ακριβώς: α) η σπουδή και η παρουσίαση του έργου των κυριότερων βυζαντινών και μεταβυζαντινών μελοποιών, β) η μορφολογική σπουδή των διαφόρων ειδών της μελοποιίας, γ) η γενικότερη προβολή της ψαλτικής τέχνης με επιστημονική τεκμηρίωση και καλλιτεχνικές αξιώσεις, δ) η ψαλμώδηση ολόκληρων ιερών ακολουθιών σε ώρα λατρείας. «Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» πραγματοποίησαν ως τώρα περισσότερες από 400 παραστάσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Ευρώπη, Ασία, Αμερική και Αυστραλία). Έψαλαν σε φημισμένους συναυλιακούς χώρους (μεταξύ άλλων: αίθουσα τελετών Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και Θεσσαλονίκης,

καθιέρωσαν την κατ' έτος τέλεση (στον μητροπολιτικό ναό των Αθηνών, κατά την προπασχάλια και την προχριστουγεννιάτικη περίοδο) των ακολουθιών Παννυχής και Τριθέκτη του κοσμικού η ασματικού τυπικού.

Οι «Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» έχουν ως τώρα ηχογραφήσει τα ακόλουθα έργα: *Ιωάννης Κουκουζέλης* (3 δίσκοι και κασέτες)· *Μπαλάσης Ιερέυς* (2 δίσκοι)· *Γερμανός Νέων Πατρών* (1 CD)· *Αγιορείτες μελωργοί I* (1 CD)· *Αποκάλυψη και Ιστορική μαρτυρία* (2 δίσκοι και κασέτες)· *Μετέωρα τα ιερά* (2 δίσκοι και CDs)· *Δεύτε, χριστοφόροι λαοί* (2 κασέτες)· *Εγκαινίζου, εγκαινίζου* (1 κασέτα)· *Χαίρετε λαοί* (1 CD)· *Ήχος καθαρός εορταζόντων* (1 CD)· *Άρατε πύλας* (1 CD)· *Βυζαντινά και Γρηγοριανά Αντίφωνα* (1 CD)· *Παννυχής* (1 CD).

Από το έτος 2004 και εξής την ευθύνη, διδασκαλία και διεύθυνση του χορού των «Μαϊστών» ανέλαβε ο Αχιλλέας Χαλδαιάκης. Σ' αυτό το χρονικό διάστημα, οι «Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» έχουν, μεταξύ άλλων, να επιδείξουν και την ακόλουθη επιπλέον δραστηριότητα: εμφανίστηκαν σε εκπομπή της Γαλλικής Τηλεόρασης, αφιερωμένη γενικότερα στην ελληνική μουσική· εμφανίστηκαν στην εκπομπή της ET1 «Έχει Γούστο», με τη Μπήλιω Τσουκαλά, σε ένα ωριαίο πρόγραμμα με ύμνους της Μ. Εβδομάδας· συμμετείχαν στο 1^ο διεθνές συμπόσιο χορωδιακής μουσικής που έγινε στην Πάτρα και έψαλαν τη θ. Λειτουργία στον ιερό ναό Αγίου Ανδρέα Πατρών, μιαν ακολουθία που μεταδόθηκε ζωντανά από την ET1· συμμετείχαν στο διεθνές επιστημονικό συνέδριο «Ρωσία και Άθως: Χιλιετία πνευματικής ενότητας», που πραγματοποιήθηκε στη Μόσχα και έψαλαν σε πατριαρχική θ. Λειτουργία στον μητροπολιτικό ναό του Κρεμλίνου (ιερουργούντος του Πατριάρχου Μόσχας Αλεξίου)· συμμετείχαν στο 3^ο Μουσικολογικό Συνέδριο του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας, με συναυλία στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών [αντιφωνικά με χορό ψαλτών του Πατριαρχείου Ρουμανίας] και ψαλμώδηση της θ. Λειτουργίας [αντιφωνικά με τον αραβόφωνο χορό ψαλτών «Δημήτριος Αλ Μουρ» του Πατριαρχείου Αντιοχείας] στον μητροπολιτικό ναό των Αθηνών, μιαν ακολουθία που μεταδόθηκε ζωντανά από την ET1· συμμετείχαν στο φεστιβάλ Credo. XIV The International Festival of Orthodox Sacred Music που έγινε

στην Εσθονία, με συναυλία εκτός των άλλων και στο Μέγαρο Μουσικής του Tallinn· συνεργάστηκαν με τον βυζαντινό χορό «Ηδύμελον», σε συναυλία [«Χρυσόστομος Μυσταγωγία. 1600 χρόνια από την κοίμηση του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου»] στην αίθουσα τελετών του ΑΠΘ, στο πλαίσιο των 42^{ων} Δημοπριών του δήμου Θεσσαλονίκης, μια συναυλία που μεταδόθηκε από τον τηλεοπτικό σταθμό 4E· έψαλαν χριστουγεννιάτικους ύμνους στην πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα, στο πλαίσιο των σχετικών εορταστικών εκδηλώσεων του δήμου Αθηναίων· έψαλαν στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας, στην αίθουσα Sala Polivalenta, στο πλαίσιο του "Religious Byzantine Music Concert: The Joy of Resurrection", ενώπιον 6.000 και πλέον ακροατών· συμμετείχαν στο φεστιβάλ «Ημέρες Μουσικής» (Music in Rhodes-September 2008) και έψαλαν στην Παναγία του Κάστρου βυζαντινά και μεταβυζαντινά μέλη της ελληνικής εκκλησιαστικής μουσικής· έψαλαν στην Κύπρο, στο πλαίσιο του 1^{ου} διεθνούς συνεδρίου «Άγιος Νεόφυτος ο Εγκλειστος. Ιστορία-Θεολογία-Πολιτισμός», αλλά και σε αρχιερατική θ. Λειτουργία στο καθολικό της ιεράς μονής Αγίου Νεοφύτου του Εγκλείστου στην Πάφο (ιερουργούντος του αρχιεπισκόπου Κύπρου), μια ακολουθία που μεταδόθηκε ζωντανά από το ΡΙΚ· συμμετείχαν στο 4^ο Μουσικολογικό Συνέδριο του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας, με συναυλία στην αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός»· ταξίδεψαν στην Ν. Κορέα, όπου και για πρώτη φορά εμφανίστηκε χορωδία βυζαντινής μουσικής, και παρουσίασαν βυζαντινή (και ευρύτερα ελληνική) μουσική σ' αυτήν τη χώρα της πρωινής γαλήνης, με συναυλίες και άλλες λατρευτικές εκδηλώσεις στη Σεούλ (μεταξύ άλλων, στο αμφιθέατρο του Εθνικού Μουσείου και στο Μέγαρο Μουσικής) και στο Πουσάν· συμμετείχαν σε μουσική εκδήλωση αλληλεγγύης στον ιερό ναό του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρών, που διοργάνωσαν το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και η Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών, με συμμετοχή της ορχήστρα Καμεράτα και του Γιώργου Νταλάρα, μια εκδήλωση που μεταδόθηκε ζωντανά από την ΕΤ1· συμμετείχαν στο 5^ο Μουσικολογικό Συνέδριο του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας, με συναυλία στη μεγάλη αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κατά το ίδιο διάστημα, οι «Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» ηχογράφησαν τα ακόλουθα έργα: *Ψάλατε συνετός τω Θεώ Β'-Δ* (5 CDs)· *Οι τα Χερουβίμ μυστικώς εικονίζοντες. Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης ψάλλουν μελοποιήματα του Κ.Α. Ψάχου* (1 CD). Επίσης, έργα Πέτρου του Μπερεκέτη [: πολυέλεος Δούλοι, Κύριον σε ήχο πρώτο (πλήρης), πολυέλεος *Εξομολογήσθε τω Κυρίω* σε ήχο πλάγιο του δευτέρου νενανώ (πλήρης)] και Πέτρου του Πελοποννησίου [κοινωνικά της Εβδομάδας], στο πλαίσιο του προγράμματος ψηφιοποίησης της μουσικής βιβλιοθήκης Κ.Α. Ψάχου [Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων έρευνας. Γραμματεία επιτροπής ερευνών], αλλά και νέες εξηγήσεις συνθέσεων Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων (από τους Γρηγόριο Στάθη και Αχιλλέα Χαλδαιάκη), μέλη που ερμηνεύθηκαν σε σχετική εκδήλωση στο Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, κατά την παρουσίαση της νέας κριτικής έκδοσης (από τον Γιώργο Κωνσταντίνου) του *Θεωρητικού του Χρυσάνθου*. Υπό ετοιμασία είναι και δύο ανάλογες μουσικές εκδόσεις (CD και DVD), με ηχητικό και οπτικό υλικό από την περιοδεία του χορού στην Ν. Κορέα. Α.ΧΑΛ.

Βιβλιογραφία:

Στάθης, Γρ. Θ., «Χορός ψαλτών "Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης". Ιδρυτική Πράξη», στον τόμο «...τιμή προς τον διδάσκαλον...». *Εκφραση αγάπης στο πρόσωπο του καθηγητού Γρηγορίου Θ. Στάθη*. Αφιέρωμα στα εξηντάχρονα της ηλικίας και στα τριαντάχρονα της επιστημονικής και καλλιτεχνικής προσφοράς του, Αθήνα 2001, σ. 781-792. Χαλδαιάκης, Αχ. Γ., «Ο χορός ψαλτών: "Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης"». Συνοπτικό χρονικό μιας δεκαπενταετίας», *ΜΟΥ.Σ.Α.*, τχ. 8-9 (Σεπτέμβριος 2001) 69-77.

Μακάριος Καλογεράς. Πάτριος ιεροδιάκονος και άγιος της Εκκλησίας, ιδρυτής και πρώτος διδάσκαλος του επί τουρκokratίας «εν τη νήσω Πάτμω φροντιστηρίου των ελληνικών γραμμάτων», γνωστού μετέπειτα ως «Πατριάδος Σχολής».

Η αποσπασματικότητα των ειδήσεων και τα παρεμπόδιοντα κενά για την παρουσία του στο ιστορικό προσκήνιο δεν επιτρέπουν την βιογράφησή του με την προσήκουσα ακρίβεια και πληρότητα, επιβάλλοντας κατ' ανάγκη τη συμπληρωσή τους με συνδυαστικούς υπολογισμούς, όπου και όσο συνεισφέρουν προς τούτο τα παρεχόμενα στοιχεία. Το επώνυμό του τον εντάσσει στον κατ' ελάχιστον οίκο των Καλογεράδων, από τον

οποίο προέρχονται και άλλοι κληρικοί και μοναχοί, μαρτυρούμενο στην Πάτμο από τις αρχές του 17^{ου} ως τα τέλη του 19^{ου} αι. Η γέννησή του προσδιορίζεται κατά προσέγγιση στις αρχές της δεκαετίας του 1680. Σε νεαρότατη ηλικία, έρωσ παιδείας, που πρόγευσή της πρέπει να υponοήσαστε στο πατρίο νησί, τον οδήγησε στην Κωνσταντινούπολη, όπου φοίτησε ευδόκιμα στην Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή. Στο λαμπρό εκείνο διδασκαλείο θα μυσταγωγηθεί στην πολύτιμη γνώση της αρχαιοελληνικής γραμματείας, της ρητορικής, της Λογικής και της άλλης φιλοσοφίας, μάλιστα της αριστοτελικής, αλλά και της πατερικής θεολογίας, υπό την καθοδήγηση σπουδαίων διδασκάλων, με προέχοντα τον κοσμηθέντα με τον τίτλο του «Υπάτου των Φιλοσόφων», Ιάκωβο Μάνο. Διακρινόμενος μεταξύ των σπουδαστών του για τη φιλομάθεια και την επίδοσή του στη γνώση και την αρετή (προγυμναστή του στο δεύτερο τούτο στάδιο είχε τον έγκριτο λόγιο των χρόνων εκείνων και ονομαστό ιεροκέρυκα, ιερομόναχο Αγάπιο Βουλιμά), συγκροτούσε με τον καιρό μια ενδιαφέρουσα προσωπικότητα, που επόμενο ήταν να ελκύει όχι μόνο την προσοχή των διδασκάλων του αλλά και την εύνοια των εκκλησιαστικών κύκλων. Στο κλίμα αυτό θα αποκτήσει την προστασία του μητροπολίτη Νικομηδείας Παρθενίου († 1714) και μεταξύ τους θα αναπτυχθεί σχέση «Γέροντα» και υποδειγματικού «Υποτακτικού». Ευπρόσδεκτος θα είναι επίσης και στον κύκλο των μεγάλων φαναριώτικων οικογενειών (όπως οι Μαυροκορδάτοι και οι Υψηλάντες) και λογίων της Πόλης, κερδίζοντας φιλία, υποστήριξη και διεύρυνση των οριζώντων της παιδείας του. Η ανατροφή του, π.χ., με τον Εξ Απορρήτων γηραιό σοφό Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο θα του προσπορίσει πρόσθετη μόρφωση, ενώ η σχέση του με τον τότε πολλά ισχύοντα φιλογενή και φιλόμουσο, επικεφαλής της συντεχνίας των γουναράδων, άρχοντα Μανουήλ Υψηλάντη, θα του είναι ευεργετική και αργότερα, στην Πάτμο. Οι σπουδές του θα τον αναβιβάσουν «όσον τάχος εις τα της φιλοσοφίας ανακτόρια, και τον Ελικώνα των μουσών, και το της θεολογίας ύψος», καθιστώντας τον «παντός είδους παιδείας της τε θύραθεν και της καθ' ημάς [...] ενδιαιτήμα» (Αλέξανδρος Τυρναβίτης, βλ. Βιβλιογραφία). Κοσμούμενος συνάμα με

ήθος εξάιρετο και κινούμενος στο μορφωτικό, εκκλησιαστικό και κοινωνικό εκείνο περιβάλλον, αναμενόταν εύλογα η ανάδειξή του σε υψηλές θέσεις. Ο Γέροντάς του, τον οποίο ακολούθησε στη Νικομήδεια μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, τον κατέστησε αρχιδιάκονό του και, έχοντάς τον πολύτιμο συνεργάτη, τον προόριζε για διάδοχό του στον μητροπολιτικό θρόνο. Ο Μακάριος όμως προτιμούσε να επιστρέψει στην Πάτμο και εκεί να αφιερωθεί στη μοναδική άθληση και μαζί στη διδασκαλία των ελληνικών γραμμάτων και την καλλιέργεια της κατά Θεόν παιδείας, συμβάλλοντας στον φωτισμό και την ανάταση του δούλου τότε Γένους, ζήτημα που τον απασχολούσε εντονότατα. Ο μητροπολίτης, «τοιούτου σοφού ανδρός την απουσίαν μη ανεχόμενος» (ό.π.), μόνον ύστερα από συνεχείς αρνήσεις θα ενδώσει στο επίμονο αίτημα του αρχιδιακόνου του, να του επιτρέψει την αναχώρηση.

Η ποθούμενη επιστροφή του στο ιερό νησί θα πραγματοποιηθεί κατά το 1713. Είναι ήδη μοναχός και διάκονος (όπως και θα παραμείνει σε όλη του την ζωή), χωρίς να γνωρίζομε πότε και πού ασπάστηκε τον μοναχικό βίο, όπως αγνοούμε και τα της χειροτονίας του. Πάντως η καταχώριση της αποβίωσής του στο «Βραβείον» της εκεί μονής του Ευαγγελιστή Ιωάννη του Θεολόγου, μαρτυρεί έγκυρα την ένταξή του στην αδελφότητά της. Δεν εγκαταστάθηκε όμως στη μονή, αλλά στα εξαρτηματικά της περί το Ιερό Σπήλαιο της Αποκαλύψεως κτίσματα. Εκεί στέγασε κατά πρώτον και τη Σχολή, την οποία κατά το ίδιο εκείνο έτος της επανόδου του στην Πάτμο ίδρυσε. Στο δημιουργημά του αυτό θα θέσει έκτυπη τη σφραγίδα της παιδείας και της όλης προσωπικότητάς του. Λίγοι οι μαθητές του στην αρχή, κυρίως Πάτμιοι, δεν άργησε να αυξηθούν, ελκυόμενοι από την φήμη του διδασκάλου. Η διάδοσή της, μαζί με τη διάκριση των αποφοίτων μαθητών του, έφερε κοντά του συνεχώς φιλόσπονδους διάφορης ηλικίας και καταστάσεως (λαϊκούς, μοναχούς, κληρικούς, ακόμη και γόνους αρχοντικών οικογενειών), από τον ηπειρωτικό και νησιωτικό ελλαδικό χώρο, από την Κωνσταντινούπολη, τη Μικρασία, την Κύπρο, το Σινά και από αλλού. Πολλοί από αυτούς στέλλονταν από αρχιερείς, άρχοντες και αξιωματούχους και από άλλους λογίους και διδασκάλους.